

Nové možnosti rozvoje vzdělávání na Technické univerzitě v Liberci

Specifický cíl A2: Rozvoj v oblasti distanční výuky, online výuky a blended learning

NPO_TUL_MSMT-16598/2022

Úvod do metodiky zájmové činnosti

Mgr. Bc. Martin Vejvoda

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Ontogenetický vývoj jedince a vývoj jeho zájmů

Principy pedagogické práce

Ontogenetický vývoj jedince a vývoj jeho zájmů

- Dítě prochází během svého ontogenetického vývoje od narození do dospělosti řadou vývojových období.
- Spontánní vývoj jedince neprobíhá u všech osob stejně, u někoho je rychlejší, jiný si se znaky svého dospívání dává načas.

Máme-li být jako vedoucí úspěšní, měli bychom znát základní znaky jednotlivých období vývoje dítěte, (znalost věkových zvláštností), abychom se vyvarovali případných chyb při vedení nejen dětí a mohli citlivě reagovat na některé jejich vývojové zvláštnosti.

V praxi to znamená přizpůsobit požadavky a metody práce těmto věkovým a individuálním zvláštnostem a nikdy na ně nezapomínat.

Jde především o změny v oblasti tělesného, duševního, citového a sociálního vývoje.

Periodizace životního cyklu

DĚTSTVÍ

1. Prenatální období
2. Novorozenecké
3. Kojenecké období
4. Batolecí období
5. Předškolní věk
6. Mladší školní věk
7. Starší školní věk
8. Adolescence

DOSPĚLOST

1. Mladší dospělost
2. Střední dospělost
3. Starší dospělost
4. Rané stáří
5. Pravé stáří

Novorozenecké období (1. měsíc života)

Psychologické souvislosti

- **dítě se učí přizpůsobovat vnějším podmínkám,**
- **narozené dítě je plně závislé na matce a okolí**
- **není schopné život bez pomoci z vnějšku**

Kojenecké období (1. rok života)

Psychologické souvislosti

- ▣ probíhá nejvíce změn v nejkratším období života,
- ▣ vrozené biologické předpoklady se spojují s výchovným úsilím rodičů,
- ▣ začleňuje se do okolí (leze, první kroky),
- ▣ komunikuje,
- ▣ navazuje vztahy,
- ▣ vymáhá si svá přání, manipuluje

Batolecí období (1 – 3 roky)

Psychologické souvislosti

- ▣ velmi intenzivně se rozvíjí mozek a všechny jeho funkce, proto je důležité množství a kvalita podnětů, kterými dítě stimulujeme,
- ▣ pokud v tomto období potlačíme osobnost – snižujeme jeho sebevědomí do budoucna,
- ▣ odpoutává se fyzicky i psychicky od matky,
- ▣ otázky: “Co to je?” vystřídají „Proč?“ – začíná přemýšlet o věcech, nenajdou-li si rodiče čas na odpovědi – potlačí se zvědavost dětí,
- ▣ kolem 2,5 let si dítě uvědomuje svoje JÁ a odlišuje se od okolí. Říkáme tomu období prvního vzdoru, kdy slyšíme: „Já chci, já nechci.“ Říčan konstatuje, že rodiče často dělají v tomto období chyby ve zvládnání „vzorových situací“ tím, že buď požadavkům dítěte ustupují, nebo je agresí potlačují. Dítě by mělo prožít střetnutí s vůlí vychovatele, kterému se musí podřídít, ale přitom by také mělo cítit, že vychovatel rozumí tomu, co prožívá.

Předškolní věk (3 – 6 let)

Psychologické souvislosti

- doba fantazie, her,
- pomocí hry rozvíjí všechny psychické funkce (myšlení, fantazie, řeč, ...)
- objevují se trvalejší povahové rysy, projevuje se individualita,
- dítě již dokáže plnit samostatně úkoly, soustředí se, rád se učí to, co je zajímavé,
- velká fantazie, neskutečné výmysly, ale nejde o vědomé lhaní,
- důležitou roli hrají vrstevníci (zdokonalují se v komunikaci, učí se přátelství, spolupráci, vyjednávání, schopnosti prosadit se,...)
⇒ děti by neměly být izolované,
- tvoří se charakter člověka,
- dítě velmi citlivé na pochvalu a uznání od rodiče,
- zvyšuje se motorická obratnost, zde se vyhraňuje, zda dítě bude pravák či levák,
- dítě dokáže projevit celkem širokou škálu emocí (lásku, soucit, přátelství, ale také závist a žárlivost),
- dítě získává představu o diferencovanosti pohlaví, objevuje se sexuální zvědavost, hry se sexuálními obsahy.

Předškolní věk (3 – 6 let)

Principy pedagogické práce

Pedagog by měl mít na mysli, že:

- učení by mělo probíhat hrou, podporovat fantazii – převleky, pohádkové a fantazijní motivace, střídat aktivity kvůli udržení pozornosti,
- zkoušet nové věci pomalu a opakovaně, tvořit rituály tak, aby si dítě našlo bezpečí ve věcech, které zná, a pak si mohlo rozšiřovat obzory, aby mohlo zažívat úspěch, že něco umí,
- používat jednoduché herní principy, jednoduchá pravidla,
- dát prostor pro rozhodnutí, \Rightarrow kudy dál,
- nabízet aktivity s možností vstupu do role nějaké postavy (hrát si na něco),
- pedagog by se měl vždy ptát sám sebe:
- A proč by nešlo to, co dítě chce? \Rightarrow Mnohdy máme naučené postupy, rituály a nepřipouštíme cestu dítěte.

Období mladšího školního věku

6-10 let

Tělesný a pohybový vývoj

- Dítě roste do výšky a přibývá na hmotnosti. Roste jeho tělesná síla. Zpevňuje se jeho hrubá i jemná motorika (stříhá, modeluje z hlíny, kreslí, hraje si s míčem). Vidličku a nůž v 6 letech plně neovládá, v 10 už ano. Ve 12 letech píše již automaticky (lepší dívky než chlapci). V lateralitě se samozřejmě již vyhraňuje (levák se nesmí přecvičovat na praváka!!!).
- Dítě **špatně hospodaří se silami**. Má však schopnost sílu znovu **rychle nabrat**.
- Případné opoždění je způsobeno: špatným fyzickým stavem, nezralostí centrální nervové soustavy, organickou poruchou, nesprávným výchovným stylem.

Vývoj poznávacích procesů

- Vnímání je základem školního vyučování.
- Je ovlivněno **city**.
- Děti tohoto věku **nechápu obecné úkoly. Ty musí být konkrétní a přesné.**
- Vnímání se mění z celistvého k analytickému.
- Lepší vnímá prostor zrakově -> nemusí si ho „procházet“.
- Má lepší vizualizaci vnímání -> co je daleko, je malé.
- **Pozorování má velký význam.**

Pozornost

- Škola chce po dítěti úmyslnou pozornost. To je někdy problém.
- Rozsah pozornosti roste.
- Učí se jí zaměřovat na více objektů.
- Má potíže při rozdělování pozornosti.
- Uvádí se, že pozornost **6-letého dítěte je 10-20 minut**, 11-letého až 25 minut.

Paměť

- Paměť je názorná a konkrétní.
- Pamětní představy jsou celistvé a nepřesné. „Bifluje se“.
- Roste zastoupení logiky (převaha až po 10 roce).
- Čím je dítě starší, tím má lepší paměť.

Představy a fantazie

- Dítě má eidetické představy = představy jsou živé a konkrétní (nahrazují zážitky). Eidetické představy později mizí. Představy nahrazují pojmy a jsou spojeny s bezprostřední zkušeností.
- Fantazie – dítě odlišuje fantazii od skutečnosti přibližně po 10roku.

Myšlení

- Myšlení je konkrétní a názorné, vychází ze zkušenosti.
- subjektivní = v pojmu jsou i citové prvky a slova nemají přesně vymezený význam.
- nepřesnost a nestálost pojmů = obsah pojmů není stabilní, mění se, dotváří
- Definice jsou popisné, konkrétní a názorné -> př.: Nemoc je, když bolí v krku. Na otázku: „Co je to vlak?“ odpoví: „V něm se vozí lidé.“ => zdůrazňování činnosti, funkcionálně zaměřenou.
- Dítě má tendenci vypomáhat si fantazií -> neracionálnost a magičnost myšlení.

Myšlení - dlouhodobý proces postupného zvnitřňování vnějších materiálních podnětů do podoby abstraktního pojmu, myšlenky.

Chápání času a prostoru

- Orientace v čase souvisí s číslicemi. Pojmy jako století, tisíciletí – chápe až ve 12.
- Př. Ještě se 3x vyspím a budou Vánoce.
- Ujasňuje si a konkretizuje prostorové pojmy a vztahy (vpravo, vlevo,...). Neví co je jih, sever, východ, západ, údolí, rovina, vrchovina,..., ale učí se to mechanicky.

Chápání množství a počtu

- má návaznost na konkrétní předměty
- má návaznost na určité uspořádání a seskupení věcí (množiny)

Řeč

- V 6 letech zná přibližně 3000 slov.
- Zná všechny slovní druhy.
- Ujasňuje si vztahy mezi věcmi, prostorové souvislosti a polohu (u, za, vedle...).
- Úroveň verbálních a řečových schopností je do značné míry ovlivněno prostředím, ve kterém dítě žije.

City

- Rozvíjí se vyšší city – estetické (řídí se výlučně citem), mravní (povinnost, zodpovědnost) a cit sociální.
- Ve škole vzniká silná vazba na učitele (je to vzor). Vznikají 1. kamarádství. Vytváří se sociální klima ve třídě a každé dítě tam získá jisté postavení (závislé na tělesných předpokladech, duševních vlastnostech,...).
- Rozvíjí se sebevědomí. City se rozvíjí hlavně obsahově, vnější projev je malý.

Morálka

- Důležité jsou příkazy a zákazy dospělých. Dítě je dodržuje, protože se:
 - ▣ a) obává trestu či
 - ▣ b) očekává odměnu.

Př.: Lež je nesprávná, protože za ni hrozí trest. Kolem 10 roku dochází ke zvnitřnění norem.

- Zvyšuje se schopnost sebeovládání (hlavně v přítomnosti dospělých).
- Kolem 8. roku života ustupuje strach ze tmy, za samoty, z nadpřirozených bytostí.

Mladší školní věk (6 – 10 let)

Psychologické souvislosti

- s nástupem do školy totální změna dosavadního způsobu života, zázemí tvoří rodina,
- mohou se objevit noční můry, nespavost, nechutenství, bolesti hlavy – známka špatného vyrovnání se se situací,
- vzorem se stává paní učitelka,
- do života vstupují povinnosti, školní práce,
- rozvoj zálib,
- při hře napodobují skutečnost, není zde již tolik fantazie,
- silná potřeba pohybové aktivity,
- rozvoj slovní zásoby,
- významnou roli hraje soutěživost,
- myšlení je konkrétní a názorné,
- dítě začíná rozlišovat mezi přijatelným a nepřijatelným chováním,
- dítě je schopno vlastních kritických soudů okolních jevů,
- může docházet ke konfliktům s okolím (hlavně ve škole) i opozičním projevům vůči rodičům,
- typické pro toto období jsou růstové změny (uvádí se, že od 6-11 let dítě vyrostne každý rok o 4-6 cm, v 11 letech dochází k tzv. růstové akceleraci a dítě může vyrůst více než o 12 cm),

Principy pedagogické práce:

Pedagog by měl mít na mysli, že:

- žák si v tomto okamžiku často vybírá životní koníčky a pedagog má tudíž možnost ovlivnit budoucí směřování jeho života,
- pedagog je pro žáka vzorem, napodobuje jeho chování, mluvu, přebírá názory; je potřeba si uvědomovat, jak před žáky vystupujeme a co jim říkáme,
- žák zkouší znovu a znovu hranice, kam až může jít a pedagog by měl umět citlivě nastavovat meze, ale dát svobodu v pohybu mezi těmito mantinely; ideální stav je, pokud si hranice nastavují žáci společně s pedagogem; v tomto věku jsou toho již mentálně schopni,
- žák již delší dobu vydrží pracovat na jedné věci, udrží se v tématu (např. několik kroužků po sobě), je to čas pro pedagogické a jiné projekty,
- žáci dokážou podat pedagogovi prostou formou zpětnou vazbu, jak se jim činnost líbila, přičemž už nemusí jít jen o jednoduché techniky, jsou schopni formulace myšlenky nejenom např. vybarvování 😊😐😞,
- žák potřebuje kompenzovat sezení ve škole pohybovou aktivitou, potřebuje pohyb, prokládat klidové činnosti rozhýbáním, proto si někdy plete výtvarnou dílnu s tělocvičnou, a je dobré umožnit krátké protažení i u činnostech, které nejsou s pohybem přímo spojené (např. keramika, jazyková výuka, hra na flétnu,....).

**Období pubescence
11-15 let**

Období pubescence (dospívání) začíná mezi 11. až 13. rokem a končí mezi 14. až 15. rokem života (délka období je velice individuální, stejně jako průběh a intenzita).

Pubescent si vytváří svou **identitu**, pomalu přepisuje status "dítě" na status "dospělý".

Současně dochází k **pohlavnímu dospívání** provokovanému hormonálními změnami (tělesné změny, první menses a poluce, zájem o sexualitu, masturbace) a **růstovému spurtu** (ztráta koordinace pohybů - období neohrabanosti).

Koncem období dochází k následujícím kognitivním vývojovým procesům:

- **abstraktní přemýšlení** - přemýšlí kým je (sebekriticky) a kým by chtěl být - je tak často v **denním snění** (představy všemocnosti a erotična)
- **vědecké myšlení** - uvažuje nejen o skutečnosti, ale o svých úsudcích, zvládá formální obecné operace (např. $(a+b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$)
- **pocit výjimečnosti** - jeho myšlenky jsou jediné **správné**, jsou jedinečné, potřeba je komunikovat (dlouhé diskuze), demonstrovat
- přebírání **skupinové identity** - skupina poskytuje oporu, sdílí zájmy a starosti, klade důraz na konformitu (styl řeči, oblékání, chování), má větší význam než rodiče (domov)
- **první zamilovanost** - navazování prvních kontaktů, nesmělé pohledy, psaníčka, "tajné" schůzky

- Objevuje se tělesný i duševní neklid.
- Pro duševní život je typická nevyrovnanost, podrážděnost, neklid, nespokojenost, impulsivitu.
- Rozvíjí se abstraktní myšlení, logická a mechanická paměť.
- Vztahy děvčat a chlapců nabývají erotický ráz.
- Veliký význam mají vrstevníci (party,...).
- Dítě je nezávislé, kritické, drzé, neposlušné.

Tělesný a pohybový vývoj

- Nastává zrychlený růst končetin -> pohybová neuhlazenost (rčení „samá ruka, samá noha“).
- Objevují se sekundární pohlavní znaky.
- Děvčata dozrávají o 1-2 roky dříve.

Vývoj poznávacích procesů

- Vnímání je přesnější, bohatší na podrobnosti.
- Smysly jsou na vrcholu.
- Vnímání je záměrnější, plánovitější, systematictější.
- Rozvíjí se abstrakce a zobecňování.
- Je ukončena pojmotvorná činnost.
- Rozvíjí se úsudkové myšlení.
- Dítě samostatně řeší problémy.

Představy a fantazie

- Představivost se silně rozvíjí.
- Objevuje se tzv. bdělé snění = dítě se za bdělého stavu věnuje svým představám a myšlenkám, které mají kompenzační charakter (tzn., vyplní jedinci to, o co se marně snaží v reálném životě).
 - ▣ Přetrvává-li tato tendence ve větší míře i v dospívání a dospělosti samotné, jedná se již o poruchu ve vývoji osobnosti.

Osobnost pubescenta

- Založením je spíše introvert.
- Dítě útočí na authority (rodiče, učitel,...)
- = období 2. negativismu.
- Napodobování vzorů.
- Idea dospělosti -> dítě se chová jako dospělý (zahrnuje i experimenty s alkoholem a cigaretami).

City

- Velká intenzita citů (smutek = tragédie, radost = nadšení),
- nestálost v zálibách a zájmech, citová pohyblivost (labilita) -> rychle se mění nálady.
- Projevy citů jsou spíše zdrženlivé.
- City často bývají bezpředmětné (tzn. nejsou spojeny s nějakým podmětem).
- Významným prvkem tohoto věku je navazování důvěrných přátelství – z důvodů potřeby citové opory.

Psychologické souvislosti

- nejdramatičtější období života, protože probíhají hormonální, fyzické, psychické změny, probíhá příliš mnoho změn na 1 organismus,
- citová rozkolísanost, podrážděnost, nestálost
- zkouška vlastních sil,
- biologické změny – u dívek dochází v tomto období k první menstruaci, u chlapců dochází k prvnímu výronu semene, u obou pohlaví se vyvíjí sekundární pohlavní znaky,
- rozvoj nezávislosti, snaží se vymanit vlivu rodičů, rodič ztrácí v tomto období statut „neomylné a nedotknutelné bytosti“ a stává se v očích pubescenta bytostí „chybující“, hledají vzory jinde,
- bouří se proti zavedeným „pravdám“ a autoritám,
- odmítají cokoli předepsaného, o všem pochybují,
- někde se musí kompenzovat (zájmy, koníčky...),
- potřeba někam patřit, nebýt sám, být někým přijímán,
- autority podrobují kritice,
- tlak okolí, oni něco chtějí a okolí to neuznává,
- velká pozornost svému zevnějšku (pocit neuspokojení, nízké sebevědomí),
- v tomto období dochází k prvním láskám a sexuálním zkušenostem.

Principy pedagogické práce: Puberta, Období 10-15 let

Pedagog by měl mít na mysli, že:

- v tomto okamžiku již musí mít účastník nějaký zájem, protože v období pubescence ho těžko získá,
- může využít neformální vztahy, které má s pubescentem,
- v tomto období je důležité předat aktivitu a zodpovědnost pubescentům,
- cíle společné práce by v tomto období měli být zejména cíli a ambicí skupiny ne pedagoga,
- je dobré zkoušet nové aktivity, zajímavé, netradiční, které dají pocit zajímavosti a důležitosti,
- není dobré limitovat pubescenta svým předpokladem, že na některé činnosti je ještě malý, mladý, atd.,
- by měl být tolerantní k emočním výkyvům a nebrat si věci osobně,
- je to období, kdy pubescent potřebuje objevovat svět a opouští-li naši společnou práci, neopouští mě jako člověka, ale potřebuje nové lidi, podněty, zájmy,
- je dobré mít i rodiče zapojené do procesů zájmového vzdělávání (aby věděli co a jak se děje), protože se může stát, že rodiče zakazují pubescentovi právě naši aktivitu jako trest za všechny negativní projevy puberty,
- počítat s tím, že toto období je spojené s prvními partnerskými kontakty a je potřeba hledat hranici mezi opatrností a respektem,
- zapojovat pubescenty do činností, kde mohou být někomu příkladem, průvodcem, prospěšní druhému člověku

Adolescence – dospívání (16 – 20 let)

Psychologické souvislosti

- touha vzít život do vlastních rukou,
- pohlavní dozrávání ⇒ sexualita, potřeba intimních kontaktů, první partnerské vztahy,
- dívky se nachází ve vtazích, v komunikaci s druhými a chlapci v soupeření s ostatními,
- inteligence se dostane na vrchol,
- ukončuje se proces oddělení od rodiny,
- probíhá volba povolání,
- uznává authority, které v něčem vynikají (sportovci, umělci,...),
- biologicky člověk dospěl, ale do dospělosti emoční a sociální mu ještě chybí životní zkušenosti.

Adolescence – dospívání (16 – 20 let)

Principy pedagogické práce

pedagog by v tomto vývojovém období:

- měl být průvodce a podporovatel,
- pedagog je pro rodiče garantem bezpečí jejich dětí, je potřeba nastavená **pravidla**, která jsou společná, aby je všechny strany mohly respektovat,
- může nabídnout odbornost
- citlivý a individuální přístup
- mnohdy zmůže více než rodiče

Dospělost

- **Mladší věk dospělý (20 – 30 let)**
 - velké naděje, dokončení vzdělání, budování kariéry,
 - plánování, popř. zahájení vlastního života,
 - nachází zralý vztah, manželství x rozvody,
 - výrazně se projevuje tvořivost, paměť se již nezlepšuje, city se stabilizují.
- **Střední věk dospělý (30 – 45 let)**
 - starost o sebe a blízké,
 - miluje a pracuje naplno,
 - krize středního věku, otázky: „Co s 2.pol. života?“,
 - projevuje se opotřebení smyslů,
 - objevuje se touha „užít si, co se dá“.
- **Starší věk dospělý (45 – 60 let)**
 - minula doba nevyčerpatelné energie,
 - dostavují se zdravotní obtíže,
 - krize po odchodu dětí,
 - zaměření na sebe, sebepozorování,
 - sebevědomí ovlivňuje pracovní a společenská úspěšnost

Dospělost

Psychologické souvislosti

- období biologické i psychické rovnováhy,
- člověk dosahuje citové i emoční vyspělosti,
- je schopen samostatného myšlení, rozhodování, dokáže přebrat zodpovědnost za své jednání, je schopen nejen brát ze svého okolí, ale i dávat a mít z toho potěšení,
- umí projevovat sympatie i soucit,
- má zralou a odpovědnou sexualitu,
- je schopen počkat si na úspěch,
- peníze jsou mu prostředkem k dosažení reálných cílů, nikoliv cílem samotným,
- jeho svědomí je dospělé, tzn., dokáže cenzurovat impulsy ke společensky nepřijatelnému chování,
- v průběhu tohoto období dosahuje maxima své fyzické výkonnosti.

Principy pedagogické práce

- V tomto vývojovém období jde o participující proces mezi pedagogem a účastníkem.
- Pedagog může nabízet aktivity a činnosti, díky kterým dospělí „opráší“ své zapomenuté koníčky, popř. nabídne zajímavé, netradiční činnosti.
- Z dospělých se pak mohou vykristalizovat lidé, dobrovolníci, kteří pro škol. zařízení neváhají nabídnout pomoc, podporu.

Stáří (60 let a výše)

Psychologické souvislosti

- člověk stárne individuálně (v padesáti se můžeme setkat jak s lidmi plnými elánu a optimismu, tak s lidmi unavenými životem, pasivními, inklinujícími k pohodě a klidu,
- dochází k výrazným změnám ve vnitřním prostředí organismu, u žen přichází menopauza,
- sexualita bývá poklidná, i když někdy se objevuje snaha využít „poslední příležitosti“,
- zvýrazňují se některé vlastnosti, které dřív byly cenzurovány, jedinec se zbavuje přetvářky a masky, už nemá potřebu něco skrývat, jiné vlastnosti jsou naopak potlačovány (agresivita) apod.,
- člověk pomalu ztrácí schopnost získávat nové poznatky, dává přednost osvědčeným rutinním přístupům v práci,
- obtížněji se vyrovnává se změnami, menší flexibilita, neochota k experimentování a riskování,
- emoce mohou být labilní, často dochází v této fázi ke strachu ze smrti; tento strach ovlivňuje chování jedince,
- se zvyšujícím se věkem se objevují různé choroby, což psychickému stavu seniorů nepříspěvá.

Stáří (60 let a výše)

Principy pedagogické práce

- umožnit nové sociální kontakty,
- nejdříve získávat důvěru, protože pak jsou senioři ochotni zkoušet nové věci,
- dávat pocit důležitosti,
- nepřebírat zodpovědnost,
- naslouchat,
- respektovat nálady,
- respektovat fyzické limity
- návrat k počátkům